

sütunun prizmatik ve mukarnaslı başlıklarla bütünleşmesi ortaya çıkarmıştır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinden kalan sütunlar iki farklı geleneğin ürünüdür. Daha çok Asya geleneğine bağlanan ahşap sütunlar ahşap çatılı camilerde kullanılan unsurlardır ve yine ahşap bloklardan oyulan başlıkları tavan örtüsüyle uyumlu kalem işi bezeklidir. İkinci tür doğrudan taş mimari geleneğinin bir ürünüdür ve gövdesi silindirik, dikey yivli, burmalı (sarmal yivli), başlığı mukarnaslı ve kaidesi kum saati benzeri boğumlu formlardan oluşan örnekleri kapsar; başlıkta akantuslara sıkça başvurulmuştur.

Bursa, Edirne ve Balkan şehirlerinde hızla yayılan Erken Osmanlı mimarisi için bir yandan hazır kaynak devşirme malzeme kullanılırken bir yandan da başlıklarla mukarnas ve prizmatik formun ilk örnekleri verilir. İznik Yeşilcamii'nde (1392) içi yoğun bitkisel formlarla dolgu iri mukarnas denemesinden sonra İstanbul, Aksaray Murad Paşa Camii'nde (876/1471-72) devşirme granit silindirik gövde üzerine madenî bileziklerle prizmatik ve mukarnaslı başlıklar oturtulmuştur. Klasik mimarinin başlangıcı sayılan İstanbul Beyazıt Camii'nde (1505) kırmızı porfir, serpantin, Mısır ve Kestanbolu graniti gövdelere üstte mukarnaslı mermer başlıklar, altta daire profilli kaideler eklenmiş, altta ve üstte madenî bilezikler bütünlüğü sağlamıştır. Ayrıca taçkapa, mihrap ve mihrâbiye kenarlarını yuvarşatan sütunçeler, mimarinin ayrılmaz parçası olarak Osmanlı döneminin sonuna kadar uygulanmıştır. Osmanlı sütununun da kemer üzengisinden zemin döşemesine kadar birbiri üstüne bindirilerek sıralanan parçalar, klasik devir mimarisinde unsurları tamamlanmış bir bütün halinde mimariye katılır. Kemer üzengisinin başlığa oturduğu koddan yatay güçleri dengeleyip

sütunu sabitlemek üzere bir demir gergi yer alır. Kemer üzengisiyle bunun oturduğu başlığın dörtgen üst yüzeyi genellikle, düşey yerleştirilen dövmeye demirden bir çubukla birbirine içten bağlanmıştır. Bu önlemden başka üzenginin alt sınırı ile başlığın üst sınırını çepeçevre kuşatan dörtgen bir madenî çerçeve sütunun düşey yük karşısındaki statikliğini güvenceye alan ikinci önlemdir. Başlıklar gülçe, çarkıfelek ve bulut motifleriyle bezenmiş, zaman zaman üzerlerinde küçük ölçüde yazı kartuşlarına yer verilmiştir. Ancak genel olarak prizmatik baklavali kırılmalar ve mukarnas düzenlemeleri dönem ve üslup farklılıklarını dışı vuracak şekilde gelenekselleştirmiştir. Öyle ki sadece bu unsuru inceleyerek bir tarihlendirme yapmak mümkündür.

Osmanlı mimarlarının malzeme seçiminde tercih ettikleri taş cinsleri, büyük camilerde yakın çevrenin harap yapılarından derlenen gövdeler yanında çeşitli renklerde Mısır granitleriyle Marmara mermeridir. Yeterli yüksekliğe ulaşamayan gövdelerin ekleme yapılarak uzatılması gibi zaman içinde çatlayan tek parça gövdeler için de yine aynı yöntem uygulanarak bilezik / kasnakla bağlama yoluna gidilmiştir. Sütunların serbest taşıyıcı olarak en yüksek tutulduğu örnekler XVI. yüzyılın ortalarına aittir ve 10,78 m. ile Süleymaniye, 9,10 m. ile Edirnekapi Mihrimah ve 5,57 m. ile Şehzade camilerinin iç mekânlarında bulunmaktadır; avlu revak sütunlarındaki ortalama yükseklik ise 4-6 m. arasında değişmektedir. Bunların ve diğer selâtin camilerinin mahfil, giriş revakı ve ikinci kat galerilerindeki sütunları fazla yük taşımayan zarif taş direkler halindedir.

Osmanlı mimarisinin klasik sonrası uygulamalarında tavanın ana destekleri köşe pâyeleri halinde duvarlara gömülmüş olduğundan üst örtüyü destekleyecek ser-

best yardımcı taşıyıcılar ortadan kalkmıştır. Sadece dinî yapılarda değil saray, konak, kasır, köşk ve büyük resmî binaların daha çok girişlerinde taşıyıcı işlevinden ziyade dekoratif yönüyle değerlendirilerek Avrupa üsluplarının çeşitli başlıklarıyla süslenmiş bir unsura dönüştürülen sütun, karma bir üslubu yaşadıktan sonra neoklasik mimariye tekrar yerini almış ve klasik Osmanlı formlarını tekrarlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Neslihan Sönmez, *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1997; Berin Alper, *İstanbul'daki Mimar Sinan Camilerinde Sütunlar* (doğentlik çalışması, 1998); Şakir Çakmak, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapa: 1300-1500*, Ankara 2001, tür.yer.; Şükrü Sönmezler, *İstanbul'daki Sinan Camilerinde Mekân ile Serbest Düşey Taşıyıcılar Arasındaki Boyut İlişkisi* (doktora tezi, 2002), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; G. Marçais, "Amūd", *El²* (İng.), I, 457-459; Wolfram Kleiss, "Columns", *Elr.*, VI, 50-54.

SELÇUK MÜLÂYMı

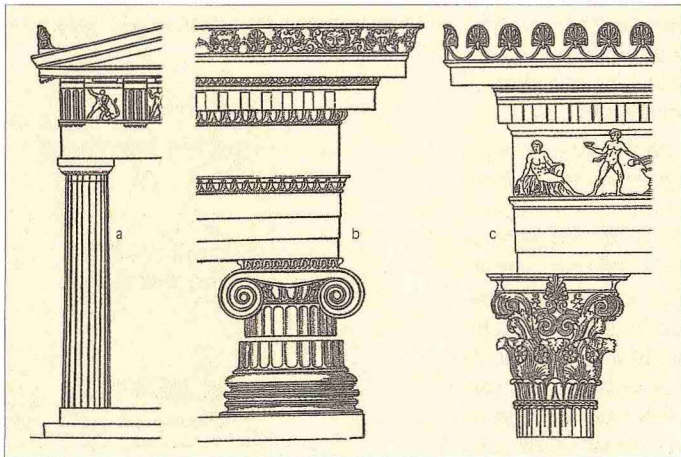
SÜVÂ'

(سواع)

Kur'an-ı Kerim'de Nûh kavminin taptığı belirtilen ve Câhiliye döneminde de tapınılan putlardan biri.

Kur'an'da Nûh kavmiyle ilgili olarak bahsi geçen Ved Yegûs, Yeûk ve Nesr isimli putlarla birlikte Süvâ' da anılır ve toplumda ileri gelenlerden bazı kimselerin, "Sakın ilâhlarınızı, hele Ved, Süvâ', Yegûs, Yeûk ve Nesr'i hiç bırakmayın" diyerek halkı Hz. Nûh'a karşı kıskırttıkları vurgulanır (Nûh 71/23). Kaynaklarda bu putlara Câhiliye Arapları'nca da tâzim edildiği nakledilmektedir (Buârî, "Tefsîr", Nûh, I; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı*, s. 50-51). Kadın sûretinde tasvir edilen ve Mekke ile Tâif arasındaki Batn-ı Nahle'de Ruhât denilen yerde bulunan Süvâ'a Hüzeyl, Kinâne, Müzeyne ve Hemdân kabileleri tarafından tapınılmaktaydı. Süvâ' kültürünün bekçiliğini Lih-yânoğulları üstlenmişti. Süvâ'a tapınanlar onun için hac ziyareti düzenlerler ve değerli hayvanlarını kurban ederlerdi (Şehristânî, II, 237). Mekke'nin fethine kadar varlığını sürdüren Süvâ' 8. (630) yılda Amr b. Âs tarafından yıkılmıştır.

Süvâ' isminin se'a köküyle ilişkili olduğu ifade edilir; "seatü'l-ibil" sözü "develer başı boş meraya gitti" anlamındadır (*Lisânü'l-'Arab*, "seve'a" md.). Bu da Süvâ' kültürünün çöl yaşamı ve deve çobanlığıyla ilişkili olduğunu akla getirmektedir. Diğer taraftan Süvâ'ın bir kadın şeklinde tasvir edilme-

a) Dor düzeninde sütun
b) İyon düzeninde sütun
c) Korint üslûbunda sütun başlığı

si ve erkek sûretinde temsil edilen Ved ile peş peşe anılması, onun, Sâmî geleneğinde çeşitli isimlerle tapınılan verimlilik tanrısının Hicaz bölgesindeki bir karşılığı olduğunu düşündürmektedir. Bu durumda ona Vedd'in eşi olarak tâzimde bulunulmuş olması muhtemeldir.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette bu beş put isminin aslında Nûh dönemi öncesinde yaşamış sâlih kimselere ait olduğu ve ölümlerinden sonra şeytanın aldatmasıyla onların hâtırasına bazı heykellerin dikildiği, nesiller değişikçe bu heykellere tapınılmaya başlandığı anlatılır (Buhârî, "Tefsîr", Nûh, 1). Benzer bir rivayet İbnü'l-Kelbî tarafından da aktarılmıştır. Buna göre Nûh dönemi öncesinde yaşamış olan bazı sâlih insanların heykelleri dikilmiş, önceleri yalnızca saygı amaçlı olarak yapılan ziyaretler zamanla tapınmaya dönüşmüş ve bu durum Nûh dönemine kadar devam etmiştir (Putlar Kitabı, s. 48).

Kaynaklar, diğer pagan kültleri gibi Süvâ' kültünün de Hicaz bölgesine Amr b. Lühay tarafından getirildiğini aktarmaktadır. Onun bu putu Benî Hüzeyl'den Hâris b. Temîm b. Sa'd'a verdiği rivayet edilmektedir. Tapındıkları varlıkları genellikle dikili taş ve kaya ya da ağaç gibi temsil olmayan unsurlarla sembolize eden Câhiliye Arapları'nın Ved ve Süvâ' insan sûretli putlarla temsil etmeleri dikkat çekicidir. Hicaz bölgesi ve civarında genellikle tanrı ve tanrıçalarla ilgili kesme taş veya ağaç gibi soyut figürler hâkim unsur olduğuna göre insan sûretindeki bir figürle temsil edilen Hübel putu gibi. Ved ve Süvâ'ın da yöreye dışarıdan getirilmesi mantıklı görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm* (trc. Beyza Düşgün), Ankara 1969, s. 28-29, 36, 48, 50-51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 78; Taberî, *Câmî'ü'l-beyân*, XXIII, 303-304; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. M. Mürsî Âmiri), Kahire 1397/1977, VI, 162; Şehristânî, *el-Milel*, Beyrut 1975, II, 237; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 181-182; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XVI, 133; W. R. Smith, *The Religion of the Semites*, London 1894, s. 37, 226; Elmalılı, *Hak Dî-ni* (s.nşr. M. Nur Çetin v.dğr.), Ankara, ts. (Akçağ Yayınları), VIII, 102; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1971, s. 105; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 91; I. Eph'al, *The Ancient Arabs: Nomads on the Borders of the Fertile Crescent 9th-5th Centuries B.C.*, Jerusalem 1982, s. 121; Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri* (s.nşr. M. Mahfuz Söylemez - Mustafa Hizmetli), Ankara 1997, s. 71; Şinasi Gündüz, *Mitoloji İle İnanç Arasında: Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar*, Sam-sun 1998, s. 66-67; T. Fahd, "Suwâ'", *El'* (İng.), IX, 908-909; A. Allouche, "Arabian Religions", *ER*, I, 444.

ŞİNASİ GÜNDÜZ

SÜVEYBE

(ثوبية)

(ö. 7/628)

Hiz. Peygamber'in ilk sütannesi.

Ebû Leheb'in câriyesi olup Medine çevresinde yaşayan Eslem kabilesine mensuptur. Hz. Muhammed'in doğum haberini efendisine ulaştırdığı sırada yeğenin doğumuna sevinen Ebû Leheb tarafından âzat edildiği belirtilir. Ancak Süveybe'nin Ebû Leheb ailesiyle irtibatının devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim bazı rivayetlerde Ebû Leheb'in onu Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden sonra âzat ettiği kaydedilmektedir.

Annesi Âmine tarafından kısa bir süre emzirilen Hz. Muhammed sütannesi Hâlime'ye verilinceye kadar Süveybe'den süt emdi. Kendisinden önce amcası Hamza, daha sonra da halası Berre'nin oğlu Ebû Seleme el-Mahzûmî Süveybe'den süt emdikleri için Resûlullah'ın sütkardeşleri olmuşlardır. Hz. Muhammed'e Hamza'nın kızı Ümâme veya Ebû Seleme'nin kızı Dürre ile evlenmesinin teklif edildiği, ancak Hamza ve Ebû Seleme'nin kendisinin sütkardeşleri olduklarını ve Allah'ın sütkardeş kızı ile evlenmeyi haram kıldığını söylediği bildirilmektedir (İbn Sa'd, I, 109-110; III, 11-12). Bazı kaynaklarda Süveybe'den süt emenler arasında Abbas b. Abdülmuttalib, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Cahş ve Resûlullah'ın amcası Hâris'in oğlu Ebû Süfyân el-Hâşimî'nin isimleri de geçmektedir.

Hiz. Peygamber Süveybe ile yakından ilgilendi ve bu ilgisini onun vefatına kadar devam ettirdi. Süveybe'nin Hatice ile evlendikten sonra Hz. Muhammed'i ziyarete geldiği, onların da kendisine iyi muamelede bulunduğu, Hatice'nin âzat etmek niyetiyle Süveybe'yi Ebû Leheb'den satın almak istediği, ancak Ebû Leheb'in buna rıza göstermediği kaydedilmektedir. Sütannesine olan ilgisini Medine'ye hicretinden sonra da sürdüren Resûl-i Ekrem onun hakkında daima bilgi edinmeye çalıştı; Medine'den kendisine para ve giyecek gönderdi. Hayber Gazvesi dönüşünde Süveybe'nin ölüm haberini alınca sütkardeşi Mesrûh'u sorduğu, onun annesinden önce öldüğünün söylenmesi üzerine başka akrabası olup olmadığını araştırıp hiçbir yakınının kalmadığını öğrendiği belirtilmektedir.

İlk kaynaklarda Süveybe'nin müslüman olduğuna dair bir bilgi yer almamakla bir-

likte muahhar âlimlerden Ebû Abdullah İbn Mende (ö. 395/1005) ilk defa onun İslâm'ı benimsediğinden bahsetmiş, bu konu daha sonraki kaynaklarda tartışılmıştır. Ebû Nuaym, İbn Mende'den önce hiçbir kaynakta Süveybe'nin Müslümanlığı kabul ettiğine dair bilgiye rastlanmadığını söylemektedir (İbnü'l-Esîr, VII, 46). Kaynaklarda oğlu Mesrûh'un da müslüman olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. İbn Hacer ise herhangi bir kayıt bulunmasa da bunun ihtimal dahilinde olabileceğini söyler (*el-İşâbe*, VII, 549).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 108-110; III, 11-12; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Saîd el-Lahhâm), Beyrut 1409/1989, III, 386-388; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 87, 105; IV, 383; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 158; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1404/1984, III, 137-140; XXIII, 222-225, 381; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmurtâ Kal'acı), Beyrut 1405/1985, I, 148-149, 184; II, 183; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 28-29, 370; III, 940; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, I, 108; II, 164; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 46; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1417-19/1997-99, III, 406-407; V, 426, 493, 579; VIII, 226; XIX, 515-516; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 121-122; VI, 92; VII, 532, 548-549; Âmirî, *Behcetü'l-me'hâfil ve buğyetü'l-emâsil* (nşr. M. Sultân en-Nemnekânî), Kahire 1331, II, 149; Şâmi, *Sübülü'l-hüda*, I, 457-461.

LEVENT ÖZTÜRK

SÜVEYD b. GAFELE

(سويد بن غفلة)

Ebû Ümeyye Süveyd b. Gafele
b. Avsece el-Cu'fi el-Kûfi
(ö. 80/699)

Muhadramûndan olan muhaddis.

Yemen'deki Arap kabilelerinden Mez-hic'in Cu'fi b. Sa'd el-Aşîre koluna mensup olup 570 veya 572 yılında doğdu. Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği Fil yılında doğduğunu, onun akrası sayıldığını söylediği (Fesevî, I, 235), bazı rivayetlerde ise ondan iki yaş küçük olduğunu belirttiği (Buhârî, IV, 142) nakledilmektedir. Süveyd'in Câhiliye devrinde ticaret yaptığı ve Hz. Ömer'le ortaklık kurduğu bilinmekte, bu dönemde zaman zaman Mekke'ye geldiği tahmin edilmektedir. Muhadramûnun önde gelenlerinden biri olan Süveyd kuvvetli bir ihtimale göre, hicretin 10. yılı Ramazanında (Aralık 631) Hz. Peygamber tarafından Yemen civarına gönderilen Hz. Ali'nin delâletiyile müslüman oldu. Ancak Medine'ye gidip Resûl-i Ekrem ile görüşemedi. Müslüman olduktan kısa bir süre